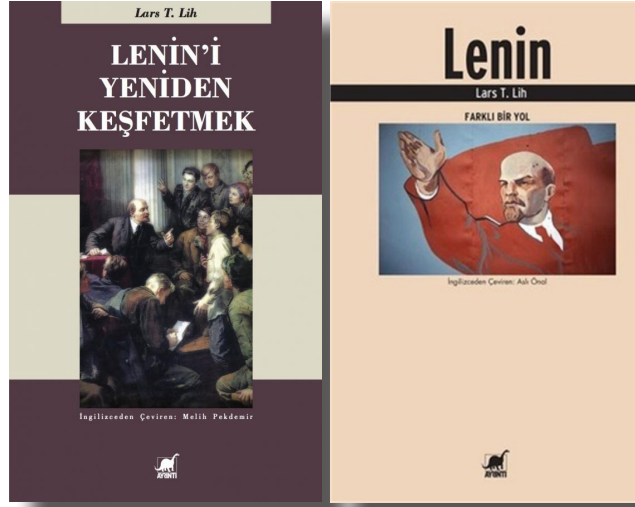

Lars Lih'in *Lenin*'leri

Özgür Öztürk

Lars T. Lih, *Lenin: Farklı Bir Yol*, çev: Aslı Önal,
İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

Lars T. Lih, *Ne Yapmalı? Bağlamında
Lenin'i Yeniden Keşfetmek*, çev: Melih Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.

Kanadalı tarihçi Lars T. Lih, çok çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bir akademisyen. Siyaset bilimi kökenli, ama aynı zamanda müzikoloji uzmanı. Bunların yanı sıra, aslında esas olarak, erken dönem Sovyet tarihi, özellikle de Lenin üzerine yapıtları ile tanınıyor.

Lih, 1990'lı yıllarda, *Bread and Authority in Russia, 1914-1921 (Rusya'da Ekmek ve Otorite, 1914-1921)* başlıklı kitabı ile Marksist dünyada belirli bir etki yaratmıştı.¹ Bunun ardından kaleme aldığı diğer yapıtlarla, günümüzde yeniden canlanan Lenin çalışmaları alanındaki en önemli isimlerden biri haline geldi. Lih'in Lenin üzerine iki kitabı birkaç yıl önce –gayet özenli çevirilerle– dilimize kazandırıldı. Bu iki çalışmayı bir arada değerlendirmeye çalışacağız (referanslarda parantez içinde tarih ve sayfa numarası kullanılacak).

Birbirini bütünleyen bu iki yapıt arasında çarpıcı bir asimetri bulunuyor: *Lenin: Farklı Bir Yol* başlığını taşıyan (İngilizce ilk baskısı 2011 tarihli) küçük hacimli kitap,

¹ Berkeley: University of California Press, 1990.

ustanın yaşamını bir bütün olarak ele alıyor. “Tuğla” benzetmesini hak edecek kalınlıktaki *Lenin’i Yeniden Keşfetmek* ise Lenin’in yaşamının sadece bir kısmına, *Ne Yapmalı?* yıllarına odaklanıyor (bu daha önce, 2006 yılında yayınlanmış). İçeriği daha dar kapsamlı olmakla birlikte, kalın kitap daha önemli. Zira Lih’in temel argümanları önce burada ortaya konuluyor. Diğer –ince– kitap ise hem daha sonra yazıldığı hem de *Lenin’i Yeniden Keşfetmek*’teki tezlerden hareket ettiği için bir nevi “türev” çalışma niteliğinde. Yine de, rahat okunan, akıcı bir biyografi olarak bağımsız bir değer taşıdığı, iyi bir “giriş” kitabı olduğu kesin.

Üç perdelik bir yaşam

Lih’e göre, Lenin’in 1894’ten 1924’teki ölümüne kadar siyasal yaşamı, her biri on yıl süren üç döneme ayrılarak incelenebilir. Bu dönemler, Lenin’in 1893-94 yıllarında geliştirip *Halkın Dostları* çalışmasının son cümlesinde dile getirdiği “program”ın öngördüğü aşamalara denk düşüyor. Lih’in aktardığı cümle şu şekilde:

Bu sınıfın ileri temsilcileri, bilimsel sosyalizm fikrini ve Rus işçisinin tarihsel rolü görüşünü özümstediklerinde -bu fikirler yaygınlık kazandığında- ve işçiler arasında hâlihazırda yürüttükleri eşgüdümsüz iktisadî mücadeleyi ne yaptığını bilen [*purposive*] bir sınıf mücadelesine dönüştürecek kalıcı örgütler kurulduğunda, tüm demokratik unsurların lideri konumuna yükselecek olan Rus İŞÇİSİ, mutlakiyeti yıkacak ve *açık siyasî* mücadeleden dosdoğru KOMÜNİST DEVRİMİN ZAFERİNE *giden yolda*, (BÜTÜN ÜLKELERİN proletaryalarıyla beraber) RUS PROLETARYASINA liderlik edecektir (2017, s. 54).

Sırasıyla yerine getirilmesi gereken üç görev, Lih’e göre, bir anlamda üç perdelik bir tiyatro oyunu gibi görülebilir. Birinci perde yani Rus sosyal demokrasinin yaratılması, 1894-1904 yıllarına karşılık geliyor. İkinci perdeyi oluşturan burjuva demokratik devrim ve siyasal özgürlüklerin kazanılması ise 1904-1914 arasında Lenin’in başlıca meselesi oluyor. Nihayet üçüncü perdede, dünya sosyalist devrimi sahneye çıkıyor. Lih’e göre “Lenin’in kariyerinin 1914-1924 yılları arasını kapsayan son on yılının temel kaygısı, hem memleketi Rusya’da hem de Batı Avrupa’da” sosyalist devrimi gerçekleştirmek (2017, s. 58).

Lih’in 1905 ve 1917 gibi iki büyük devrim yılını birer “dönemeç” olarak almaması ilk bakışta dikkati çekiyor. Bu elbette tartışmalı bir tercih. Öte yandan, dönemler arasında açık ve net sınırlar bulunduğu da düşünülmemeli. Nitekim bir akım olarak Bolşevizmin biçimlenmesi ilk dönemde değil, temelde “ikinci perde”de gerçekleşiyor. “Dünya sosyalist devrimi” her üç perdenin ortak teması, ama ancak 1917’den sonra pratik bir gerçeklik kazanıyor. Örnekler çoğaltılabilir. Yine de Lih’in dönemlendirmesinin, biraz zorlama bir nitelik taşısa da, esas olarak pedagojik (hatta estetik) kaygılarla oluşturulduğu, bu bakımdan çarpıcı ve akılda kalıcı olmak gibi bir avantaj barındırdığı da düşünülebilir.

”Ders kitabı” yorumu

İnce kitap, sözünü ettiğimiz üç perdenin bir özeti iken, kalın kitap, olabildiğince ayrıntılı, yer yer insanı bezdirecek ölçüde kılı kırk yaran bir *Ne Yapmalı?* tefsiri. Lih, Rusçaya olan hâkimiyeti ve inanılmaz titizliği sayesinde, konu hakkındaki literatüre yeni bir soluk ve bilimsel standart getirmiş. Ayrıca kitaba Lenin'in yapıtının Lih tarafından yapılan yeni bir çevirisi de eklenmiş. Dizin ve Kaynakça haricinde 865 sayfa tutan kitabın son 165 sayfasını, yani kabaca beşte birini *Ne Yapmalı?* oluşturuyor (“*Ne Yapılmalı?*” biçimindeki yeni başlığıyla). Dolayısıyla yeni çeviriye okumadan önce, hazırlık olarak, Lih'in 700 sayfalık yorumlarını okuyoruz!

Kuşkusuz ki, *Ne Yapmalı?* yoğun bir felsefe metni değil, anlaşılması güç bir dille kaleme alındığı söylenemez. Hatta tam tersine, Lenin'in, birçok eserinde olduğu gibi, burada da okuyucuya açık seçik bir dille hitap ettiği, kafa karışıklığı yaratmamaya çalıştığı biliniyor. Bu durumda, Lih'in çabasının nedenine dair bir soru akla gelebilir. En temel neden, Lih'in *Ne Yapmalı?* hakkında Batıda yaygın kabul gören imgenin yanlışlığını göstermeyi amaçlaması. Lih bu yanıltıcı görüşe, artık ders kitaplarına girecek kadar standart hale geldiği için, “ders kitabı yorumu” adını veriyor. Böyle genel geçerlik kazanmış görüşleri geçersiz kılabilmek için de tüm ayrıntıları tartışması gerekiyor. Muarız bir veya birkaç yazar değil, on yıllar boyunca şekillenmiş çok etkili bir gelenek. Dolayısıyla, Einstein'a göre atomu parçalamaktan daha zor olan bir işe, önyargıları parçalama işine girişmiş bulunuyor.

Lih'in “ders kitabı yorumu” adını verdiği gelenek, Lenin'in işçilere (işçilerin siyasal becerilerine ve örgütlenme kapasitelerine) güvenmediği fikrinden yola çıkıyor. Bu yoruma göre, Lenin, “Emekçi sınıfların kurtuluşu emekçi sınıfların kendi eseri olacaktır” şeklindeki Enternasyonal şiarı bir yana bırakarak, entelektüel devrimcilerden oluşan komplocu bir örgüt kurmuş. Siyasal özgürlükleri veya demokrasiyi önemsemeyen otoriter vizyonunu da esas olarak *Ne Yapmalı?*'da dile getirmiş. Bu bakımdan *Ne Yapmalı?*, Bolşevizmin özünü ve Lenin'in tüm yaşamını adadığı projeyi en iyi ifade eden çalışma olarak, bizzat bir “ders kitabı” olarak görülüyor. Lih ders kitabı yorumunun genel bakışını şu şekilde özetliyor:

Ders kitabı yorumunun temel izleği, Lenin'in ”işçilerle ilgili -sözde- endişesi”dir. Bu bakış açısına göre Lenin, işçilerin devrimci eğilimlere sahip olmaması nedeniyle karamsardı ve bu yüzden hakiki bir kitle hareketinden vazgeçmeye meyilliydi. Dolayısıyla da bunun yerine, daha ziyade entelijensiyadan devrimcilerin oluşturduğu, seçkin ve komplocu bir yeraltı partisi kurmayı hedeflemişti. Buradan hareketle ders kitabı yorumu, Lenin ile Avrupa Sosyal Demokrasininin geri kalanı arasında temel bazı karşıtlıklar görür. Onlar iyimserken Lenin karamsardır. Onlar kaderciyken, Lenin iradecidir. Onlar demokratikken, Lenin seçkincidir. Onlar bir kitle hareketine kendilerini adamışken, Lenin komplocudur (2017, s. 20).

Ders kitabı yorumuna eleştiriler

Lih bu yorumun her bakımdan yanlış olduğu kanısında, öncelikle de Lenin'in işçilere güvenmediği iddiasını reddediyor. Aslında tam tersine, o dönemde Lenin, işçilerin yetenekleri konusunda belki gereğinden fazla iyimser bir Marksist. *Ne Yapmalı?*'daki "ekonomist" hasımlarının aksine, işçi sınıfına ve bu sınıfın içinden çıkacak devrimci önderlere büyük bir güven besliyor. Bunu döne döne vurgulayan Lih kesinlikle haklı. Yüzyıl dönümü itibarıyla Lenin, işçilerin kısa sürede önemli mesafe kat ettiklerini, örgütlü ve disiplinli bir güç haline gelmeye başladıklarını, oysa sosyalistlerin bu "kendiliğinden" gelişen harekete etkili şekilde önderlik yapamadıklarını savunuyor. Bu yetersizliği de amatörce yöntemlere, merkezi örgütün gereklerinin henüz anlaşılmamış olmasına, eski tarz "çevre" (eğitim çalışması yürüten küçük grup, etüt çevresi) alışkanlıklarının devam etmesine bağlıyor. Bir başka deyişle, Lenin işçileri değil, sosyalistleri yetersiz buluyor. *Ne Yapmalı?*'yı yazma nedeni de bu: İşçi hareketi ile sosyalizmin "mezcedilmesi", kaynaştırılması gerekiyor ve burada aksayan taraf sosyalistler (2017, s. 91).

"Ders kitabı" yorumunda bununla bağlantılı bir başka sorun, Leninist örgütün entelektüel devrimcilerden oluştuğu kanısı. Bu yaygın kanıya göre, bir grup aydın (ki o dönemde aydınlar ezici çoğunlukla burjuva veya küçük burjuva kökenden geliyor) işçi sınıfına bilinç taşıyacak. İşçi sınıfı kendi başına sınıf bilinci geliştiremeyeceği için, bu bilinç burjuvazinin bazı kesimlerinden gelecek. Oysa işçi sınıfına bilincin dışarıdan geldiği tezi böyle bir anlam barındırmıyor. Devrimci örgütün işlevi, var olmayan bir bilinci işçilere empoze etmek değil. Lih'in anlatımıyla, Lenin'e göre örgütün işlevi, Marx ve Engels'in bilimsel bir temele oturduğu sosyalizm teorisinden ilham alarak, tüm halka önderlik yapabilmesi için işçi sınıfına ilham vermek. Dolayısıyla mesele daha ziyade bir öncülük meselesi; işçi sınıfı kaçınılmaz olarak heterojen yapıda olduğundan, bu sınıfın içinde diğerlerinden daha "ileri" bilinç düzeyinde bulunan kesimlerin öncülük görevini üstlenmesi. Lenin'in anladığı biçimiyle devrimciler örgütü de profesyonel devrimci (Lih bunu "meslekten devrimci" biçiminde tercüme etmeyi öneriyor) haline gelmiş **ileri işçilerden ve aydınlardan** oluşuyor. Rusya bağlamında bu insanlara *praktik* (çoğulu *praktiki*) deniliyor. Lih haklı olarak, "Lenin'in 'meslekten devrimciler'i entelektüellerle sınırladığı fikri, olgusal bir temele sahip değildir ve onun bakış açısıyla bağdaşmamaktadır" (2017, s. 82-83) diye vurguluyor. Bu örgütsel yapıda burjuva veya küçük burjuva kökenli aydınların herhangi bir ayrıcalığı olmadığı gibi, aslında örgütün gerektirdiği disipline uymak bakımından aydınlar daha güvenilmez bulunuyor. *Ne Yapmalı?*'nın yazıldığı dönemde, 1903 yılında Rusya'da meslekten devrimcilerin sayısı ancak 200 kadar ve bunların yarısı işçi kökenli (2018, s. 486).

Lih 20. yüzyıl dönümünde Rusya'daki yeraltı devrimci örgütlenmesi hakkında birtakım bilgiler de derlemiştir. İşin doğası gereği, bu tür konularda kesinlikli istatistikler yok. Fakat arşivlerden ve polis kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, 1898'de 54, 1903'te 312 yerleşim yerinde örgütlenme var. Yahudi Bund örgütü de dâhil olmak üzere, örgütlerin çok büyük bir çoğunluğu (yüzde 85'i) sosyal demokrat ve tüm yeraltı örgütlerinin kabaca üçte biri İskra'ya bağlı. 1903'ten önce üye sayısı 3500 kadar,

bunların içinde işçilerin oranı 1880'lerde yüzde 40'lardan, 1905-1907 yıllarında yüzde 70'lere çıkmış (2018, s. 463-464). Tüm bu veriler, 20. yüzyıl başında Rusya genelinde devrimci yeraltı örgütlenmesinin ölçeğinin fazla büyük olmadığını gösteriyor. Fakat bu küçük grubun kararlı ve sebatkâr propaganda çalışması ile halk kesimleri sosyalist programın temel unsurlarını öğreniyor; çarlık devleti yıkıldığında da yüzlelerini sosyalistlere dönüyorlar (2018, s. 467).

Ders kitabı yorumundaki bir başka çarpıtma, Leninist devrimci örgüte atfedilen "komplocu" nitelik. Lih, Rusça *konspiratsiya* sözcüğünün o dönemde günümüzdeki "komplo" anlamına gelmediğini, Blankist türde "darbe-i hükümet sanatı"yla ilgisinin bulunmadığını uzun uzun açıklıyor. *Konspiratsiya* daha ziyade, yeraltı örgütlenmesi koşullarında siyasi polisten kaçabilme teknikleri anlamını taşıyor. Bunda başarısız olmaksızın polis baskını sonucunda örgütün çökmesi anlamındaki *proval*'e yol açıyor. Böyle bir kaçma kovalamaca söyleminin oluşmasının temel nedeni ise Çarlık rejiminin en basit burjuva demokratik özgürlükleri bile tanımaması. Gerçekten de Lenin'in ve birçok Rus devrimcinin o dönemde Alman Sosyal Demokrat Partisi SPD'yi genel olarak başarılı buldukları ve örnek almaya çalıştıkları biliniyor. Yeraltında çıkarılacak parti gazetesinin örgütlenmenin omurgasını oluşturması fikri bile, 1878-1890 arasında Almanya'da Bismarck'ın anti-sosyalist yasaları karşısında SPD'nin yurt dışında gizlice basıp ülke içinde elden ele dağıttığı *Sozialdemokrat* gazetesinin başarısından ilham alıyor (2018, s. 82-83). Daha önceki Narodnik kuşağın gerçekten "komplocu" denebilecek örgütlenmesinin aksine, Leninist örgütlenmede esas amaç işçi kitleleri ve halk içinde sosyalist mesajı yaymak, siyasal propaganda yapmak.

Çarlık Rusyası bağlamında devrimci örgütlerin önlerine koydukları öncelikli görevin siyasal özgürlüklerin kazanılması olduğu söylenebilir. Lih'in belirttiği gibi, örneğin, *Ne Yapmalı?*'yi yazdığı dönemde "Lenin'in en acil sorunu sosyalist devrim değildi. Ondan önce gerçekleşecek ve siyasî özgürlüğü tesis edecek olan demokratik ve çarlık karşıtı devrim için olası kitlesel desteği sağlamak meselesi, onu daha çok ilgilendiriyordu" (2017, s. 41). Genel olarak İskra ve özel olarak Lenin bu konu üzerinde o kadar çok duruyorlar ki, o dönemde hasımlarından gelen, işçi sınıfını ihmal ettikleri eleştirisiyle karşılaşılıyorlar. Mesela 1904'te Menşeviklerin Bolşevikleri "sınıf bakış açısını" dikkate almayıp çara karşı devrime özel vurgu yapmakla suçladıkları bile görülüyor (2018, s. 197). Bunun aksine, örneğin, Lenin'in *Ne Yapmalı?*'da eleştirdiği "ekonomist" eğilimler, işçilerin esas olarak ekonomik taleplere yoğunlaşmasını, buna karşılık demokratik siyasal talepleri liberallerin ve Marksistlerin dile getirmesini öneriyorlar. Bir başka deyişle bu tür eğilimlerde hareketin ekonomik ve siyasal yönleri (ve bu yönleri görev olarak üstlenecek aktörler) arasında açık bir iş bölümü olması gerektiği ileri sürülüyor. Leninist anlayış ise tam tersine, bu iki yönün birleştirilmesi gerektiğini savunuyor.

Yöntem sorunu: Ekonomizm tartışması

Lih'in kalın kitapta kullandığı yöntem, *Ne Yapmalı?*'nin bağlamını yeniden oluşturmayı amaçlıyor. Bu, kabaca 1899-1904 yılları arasında Rus devrimci hareketi içindeki tartışmaların, hiziplerin, yayınların ve terminolojinin incelenmesi anlamına geliyor. Bunun okuyucuya sağladığı muazzam bir avantaj var: Böylece *Ne Yapmalı?*'nin dünyasına orta yerinden giriyor ve Lenin'in o yıllardaki polemik muarızlarını, *Raboçaya Misl'*ı, *Raboçeye Dyelo*'yu ve diğerlerini daha yakından tanıyoruz. Kullanılan kilit terimlerin farklı anlamlarını ve etimolojilerini öğreniyoruz. Ayrıca Lenin'in derdinin ne olduğunu, kimi, neden ve hangi açıdan eleştirdiğini daha iyi anlıyoruz. Tüm bunlar, Lih'in zahmetli tefsir çabasının güçlü yönlerini oluşturuyor.

Diğer taraftan, bağlama bu şekilde gömülmenin bir dezavantaj barındırdığı da açık: Bu bağlamın dışında gerçekleşen olaylar görüş alanımızın dışında kalıyor. Mesela Lenin'in II. Enternasyonal Marksizminden kopuşunun dolaysız nedeni dünya savaşı patlak verdiğinde Avrupa'nın sosyal demokrat partilerinin takındıkları tavrıdır. Fakat bu kopuşun teorik işaretlerini *Ne Yapmalı?* döneminde (hatta biraz daha öncesinde) dahi görebiliriz. Elbette ancak ararsak görebiliriz bu işaretleri. Oysa Lih'in yaklaşımında böyle ipuçlarının peşine düşülmediği için, Lenin'in özgünlüğü de kayboluyor. Daha doğrusu, Lenin, Kautsky'nin temsil ettiği II. Enternasyonal Marksizmine (Lih buna "Erfurtçuluk" adını veriyor) harfiyen sadık bir Rus Erfurtçusu olup çıkıyor. Üstelik Lih, 1917 gibi geç bir tarihe dek Lenin'in bu yönelimini koruduğunu düşünüyor (2018, s. 132). Fakat II. Enternasyonal'in determinizmi ile Lenin'in olumsuzluklara açık kavrayışı aslında dünya savaşından önce de farklılaşıyor. Örneğin, Kautsky, kapitalizmin gelişmesiyle işçi hareketinin kendiliğinden büyüyeceğini, bunun sosyalizmle kaynaşmasının ise çeşitli faktörlere bağlı olduğunu düşünüyor (2018, s. 658). Yolun belli olduğu, üzerinde alınacak mesafeninse mücadele ile belirlendiği kanısında. Oysa, Lenin'e göre, ileriye doğru birden fazla yol var, birden fazla gelişme olasılığı var. Örneğin, sosyal-demokratlar işçi hareketine etkili şekilde önderlik etmeyi başaramazlarsa, işçi hareketi burjuvazinin nüfuzu altına girecek. Dolayısıyla etkili önderlik (ve hegemonya) meselesi, Lenin'in düşüncesinde ve pratiğinde merkezi önem taşıyor. *Ne Yapmalı?*, böyle bir perspektifle, bazı formülasyonları henüz yetersiz olsa da, Lenin'in "Erfurtçuluk"tan uzaklaşmaya başladığı bir metin olarak okunabilir. Nitekim son dönem Lenin araştırmalarının bir başka önemli ismi Alan Shandro da konuya bu şekilde yaklaşıyor.²

Bağlam içine fazlaca gömülmenin ortaya çıkardığı bir başka sorun, Lih'in *Ne Yapmalı?*'daki "ekonomizm" tartışmasına pek önem atfetmemesi. Lih'e göre, Lenin'in esas meselesi ekonomizmi eleştirmek değil, ekonomizm suçlamasını kullanarak *Raboçeye Dyelo*'yu hırpalamak. Lih, o dönemde Rus devrimci hareketi içinde küçük ve etkisiz bir-iki çevre dışında aslında kimsenin ekonomizmi savunmadığını, hatta *Raboçeye Dyelo*'nun da en az İskra kadar ekonomizm karşıtı olduğunu belirtiyor. Fakat Lenin, *Raboçeye Dyelo*'nun ekonomizme yeterince şiddetli şekilde

² Bu konuda Alan Shandro'nun yakında Türkçe olarak da basılacak çalışmasına bkz. *Lenin and the Logic of Hegemony [Lenin ve Hegemonya Mantığı]*, Leiden: Brill, 2014.

karşı çıkmadığını öne sürerek, hasmını ekonomistlerle bir tutmaya çalışıyor. Lih bu manevranın temelde polemik kaygılardan kaynaklandığını ve Lenin'in *Raboçeye Dyelo*'ya haksızlık yaptığını öne sürüyor. Bu yoruma göre, ekonomizm Lenin'in gözünde gerçek bir tehlike değil, sadece hasımlarına yüklenmek için (biraz da yapay şekilde) kullandığı bir bahane (2018, s. 29).

Fakat Lih, Lenin'in daha sonraki yıllarda emperyalizm tartışması çerçevesinde de benzer bir eleştiriyi başkalarına yönelttiğini (Buharin, Piyatakov gibi Bolşeviklere yönelik "emperyalist ekonomizm" eleştirisi) unutmuş gibi davranıyor. Lih'in bizi ikna etmeye çalıştığı aksine, Lenin'in ekonomizmi gerçek bir tehlike olarak gördüğü, hatta tüm yaşamı boyunca bununla mücadele ettiği bile söylenebilir. Zira ekonomizm, toplumsal yapıyı bir bütün olarak kavramamak ve burada bütünsel dönüşüm sağlayabilmek için belirleyici düzeyin siyasal iktidar olduğunu reddetmek anlamına geliyor. Ekonomizm siyasetin reddi demek değil, fakat siyasal iktidar sorunuyla yüzleşmeyi reddeden bir siyaset anlayışı geliştirmek demek.

Hiç kuşkusuz, Marksizm, ekonomik altyapının siyasal, hukuksal, ideolojik vb. "üstyapı" unsurlarını belirlediğini savunur. Kaba ve mekanik bir yaklaşımda bu, ekonominin "son tahlilde" her şeyi açıklayan belirleyici bir faktör olması anlamına gelir: Mesele ekonomidir. Buharin'in emperyalizm kavrayışında veya Rosa Luxemburg'un ulusların kendi kaderini tayin hakkını kabul etmeyişinde bu tarz mekanik bir anlayışın izleri görülebilir. Siyasal düzeye ait sorunlar bir başka düzeye havale edilerek ortadan kaldırılmış olur.

Ekonomist anlayışın basit bir kavrayış sorunu olmayıp, bizzat kapitalist ilişkilerden doğup beslendiğini vurgulamak gerekiyor. Tarihsel açıdan, çok genel hatlarıyla, burjuvazi feodal dönemde önce ekonomik alanda, üretim ilişkileri alanında güç kazanmış, ardından bu gücü siyasal düzeye taşıyarak devlet iktidarını ele geçirmiştir. Buna karşılık, işçi sınıfının kapitalist toplumda ekonomik gücü ele geçirme olanağı yoktur. Yeni bir toplumsal yapı oluşturma yolunda tek şansı, önce devlet iktidarını ele geçirmek, ardından üretim ilişkilerini yeniden düzenlemektir. Proletaryanın başlıca meselesi siyasal iktidarın fethidir. Ama bunun için de işçi sınıfının sadece kendisini ilgilendiren (çoğu dar anlamıyla ekonomik) sorunların ötesine geçip, diğer ezilen toplumsal kesimlere de önderlik edebilmesi, bir toplumu yönetebileceğini göstermesi gerekir. Gelgelelim, üretim ilişkileri içindeki konumu nedeniyle, işçi sınıfının, daha doğrusu sınıfın büyük çoğunluğunun bunu fark edebilmesi çok zordur. İşçi sınıfı içinde bilinç düzeyi bakımından daha geri durumda olan geniş kesimler, az çok kendiliğinden şekilde "ekonomist" bir kavrayışa yönelirler. Öte yandan, sermaye sınıfı açısından da işçilerin mücadelesini olabildiğince ekonomi alanına sıkıştırmak, siyasetle ekonomi arasına aşılmaz duvarlar dikmeye çalışmak rasyonel bir tavidir. Dolayısıyla, kapitalist gelişmenin ürünü olan işçi hareketinin "kendiliğinden" gidebileceği yer ekonomizm veya bunun kardeşi sendikalizm olacaktır.

Bu bağlamda, her şeyi uzun uzun tartışan Lih'in, Lenin'in şu cümlesini bir dipnota sıkıştırmayı anlaşılabilir hale geliyor: "Sınıfsal siyasal farkındalık, işçiye yalnızca dışarıdan, yani ekonomik mücadelenin dışından, işverenlerle işçi ilişkileri alanının dışından getirilebilir" (2018, s. 670 dn). Burada Lenin, ancak siyasal iktidar için mü-

cadele ile elde edilebilecek bir farkındalıktan söz ediyor. Genel anlamda siyasal mücadele yürütmeyen bir işçi sınıfının “sınıfsal siyasal farkındalık” kazanamayacağını öne sürüyor.

Bu konu büyük önem taşıyor. Zira genel kabule göre işçiler kendi “hakları” için mücadele vermek suretiyle sınıf haline gelirler. Oysa Lenin bunun yeterli olmayacağını söylüyor. Sadece işçi hakları için mücadele edenlerin ekonomizmden (veya sendikalizmden) öteye geçemeyeceklerini, burjuva demokrasisinde bu tür konumlanışlara yer verildiğini düşünüyor. Ekonomik taleplerle sınırlı işçi hareketinin kapitalist toplum tarafından massedilebileceğini savunuyor ve *Ne Yapmalı?*’da İngiliz ve Alman işçi hareketlerini karşılaştırmak suretiyle bu iddiasını destekliyor (2018, s. 423-427). Son 100 yılda yaşananların bu kaygıları haklı çıkardığı gayet açık. Lenin’e göre işçi hareketini sendikal sınırlara hapsedmeye çalışanlar, aslında burjuva ideolojisinin işçi hareketi içindeki etkisini temsil ediyorlar. Günümüzde işçi hareketinin epey gerilemiş olmasının bu tarz girişimlerin kitleler nezdinde daha fazla karşılık bulmasına yol açtığını da ekleyebiliriz.

Kahramanlık senaryosu ve ötesi

Lenin biyografisi niteliğindeki ince kitapta Lih, Lenin’in tarihsel vizyonunu bir “kahramanlık senaryosu” olarak betimliyor ve bu senaryoda işçi önderlerinin kilit rol oynadığına dikkat çekiyor. Meslekten devrimci haline gelen işçi önderleri ve aydınlar, bilimsel sosyalizm teorisinden aldıkları ilhamla, proletaryanın tamamını etkileyecek ve onun da tüm halkın önderliğini üstlenmesini sağlayacaklar. Bir bakıma, önderlik piramidinin üst katmanını oluşturacaklar. “Bize bir devrimciler örgütü verin, Rusya’yı yerinden oynatalım!” şiarına uygun olarak, önce Rusya’yı, sonra tüm dünyayı dönüştürecek kıvılcımları çakacaklar. Lih bu “kahramanca” senaryonun Lenin’in özgün buluşu olmadığını da belirtiyor (Lih’e göre Lenin’in bir “Erfurtçu” olduğunu anımsayalım). Dolayısıyla mesele aslında Lenin’in kendi yazdığı bir senaryoya uygun davranması değil, daha ziyade Marksizmin öngördüğü şekilde davranması. Nitekim Lenin de kendisini teorik yenilikler getiren birisi olarak değil, daima Marksizmin temel ilkelerine göre davranmaya çalışan birisi olarak düşünüyor.

Lih’in ince kitaptaki şemasına göre, birinci perdenin sonunda, Lenin fiilen Rusya’da *praktiki*’nin önderi haline geliyor. Bir başka deyişle, Lenin’in başlıca “güç kaynağı”nı, yeraltı devrimci örgütünün önde gelen unsurları oluşturuyor. Bu sayede, Plehanov’un saray darbesi sonrasında İskra’dan ayrıldıktan sonra bile parti içindeki etkinliği devam ediyor.

İlginçtir, Lenin’in o dönemin önde gelen hatiplerinden biri olmadığı biliniyor. Tarihin bu en büyük devrimcisi heyecanlı konuşmalarla kitleleri coşturan bir sahne figürü değil. Onun dünyası daha ziyade her gün yerine getirilmesi gereken ufak (ama önemli) işlerin, illegal gazeteye yetiyecek yazıların, gizli bölmelerde taşınan evrakların, görünmez mürekkeple yazılan mektupların dünyası. Fakat 1905 devrimi sonrasında bu durumun değişmeye başladığını, yeni bir işçi militanlığı dalgasıyla Bolşeviklere desteğin arttığını görüyoruz. Böylece Lenin’in “artık sendika ve koo-

peratifler gibi yerüstü örgütlerinde sağlam bir çoğunluk desteği iddiasında bulunabilmesi" olanaklı hale geliyor ve özellikle 1907 sonrasında gittikçe artan gericilik ve baskı dalgasına rağmen, 1912'de yasal bir gazete (*Pravda*) çıkarılmaya başlanıyor (2017, s. 129).

Lih, Lenin'in yaşamının üçüncü perdesini 1914'te dünya savaşı ile birlikte başlatıyor. Aslında bu son on yıl, kendi içinde bir dizi farklı evre içeriyor. Örneğin, sosyalist devrimin gündeme girmesi ancak 1917'de, Şubat devrimi ile birlikte gerçekleşiyor. 1917 başında, henüz İsviçre'den ayrılmadan bir gün öncesine kadar Lenin iki devrimden bahsediyor: "Rusya'daki demokratik devrim ve Batı Avrupa'daki sosyalist devrim... Ne var ki bizatihi Rusya'da 'sosyalizme doğru adımlar' atılması fikri ilk kez, 8 Nisan 1917'de yazılmış ve ... yayımlanmamış olan bir taslakta karşımıza" çıkıyor (2017, s. 154).

1919 bir başka kırılma noktasını oluşturuyor. Lih'e göre, İç Savaş'ın zorlu günlerinden Lenin'in ölümüne dek geçen yıllarda, teorik beklentilerle gerçeklik arasındaki mesafenin giderek açılmaya başlaması, Lenin'in düşüncesinde birtakım dönüşümleri tetiklemiş. Lih, özellikle üç konunun bu bakımdan önem taşıdığını belirtiyor: Dünya devriminin gerçekleşmemesi, kırdı yoksul köylülük yerine orta köylüye dayalı yeni bir strateji ve devlet aygıtının yeniden inşası, daha doğrusu bürokrasi sorunu (2017, s. 192).

Lih'in bu konulardaki değerlendirmeleri biraz yüzeysel kalıyor. Fakat belki de giriş kitabı denebilecek kısa bir özetlemede bundan fazlasını da beklememek gerekiyor. Önemli olan şu ki, Lenin'in, hayatının son dönemecinde, özellikle bürokratikleşme sorunuyla mücadele konusunda bir kez daha yüzünü işçi sınıfı içinden çıkacak önderlere döndüğü görülüyor (2017, s. 213).

Sonuç

Günümüzde Lenin üzerine son derece geniş bir Türkçe külliyat oluşmuş durumda. Sadece Lenin'in yaşamını konu alan kitaplar bile herhalde bir kitaplığı doldurabilecek kadar çok sayıdadır. Ortalama okuyucu açısından bunların hepsini birden okumak gerekli ve anlamlı olmayacağına göre, seçici davranmak mecburiyeti bulunuyor. Bu bakımdan Lih'in Lenin üzerine kitaplarının Türkçe yayınlanması gerçekten memnuniyet verici bir gelişme.

Lenin: Farklı Bir Yol, hem rahat okunur olması hem de Lenin hakkında yeni ve taze bir perspektif sağlaması nedeniyle herkes tarafından faydalı bir kaynak olarak görülebilir, ama standart eğitim materyali sayılabilecek bir çalışma olduğu söylenemez. *Lenin'i Yeniden Keşfetmek* ise daha ziyade deneyimli okuyucuya hitap ediyor. Fakat Lih'in temel argümanlarının bastığı zemini bu kalın kitabın sağladığını unutmamak lazım. Gerçekten büyük titizlikle hazırlanmış, sıra dışı bir çalışma bu ve okuyana o dönemin Rus devrimci hareketini yakından tanımak gibi benzersiz bir deneyim vaat ediyor.